

Я. Ф. Жовнірчик
кандидат наук з державного управління,
заступник проректора
Національної академії державного управління
при Президентові України (м. Київ)

УДК 351.82:332.12

УСУНЕННЯ ТА НЕЙТРАЛІЗАЦІЯ ДІЇ ЗАГРОЗ НАЦІОНАЛЬНИМ ІНТЕРЕСАМ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

Визначено основні фактори забезпечення економічної безпеки в територіальному аспекті. Проведено аналіз і згруповано різноманітності видів загроз фінансової безпеки в регіоні.

Определены основные факторы обеспечения экономической безопасности в территориальном аспекте. Проведено анализ и сгруппировано разнообразие видов угроз финансовой безопасности в регионе.

The basic factors of providing of economic safety are certain in a territorial aspect. The variety of types of threats of financial safety is analysis and grouped conducted in a region.

Практично на рівні регіонів України економічна безпека визначає сукупність умов та факторів, що характеризують поточний стан економіки, стабільність, стійкість, ступінь її незалежності та інтеграції з економікою України. Можна на повних підставах стверджувати, що економічна безпека регіону безпосередньо пов'язана з його фінансово-економічною стійкістю, служить базою економічного благополуччя регіону.

Теоретичні і практичні аспекти розв'язання проблем сталого розвитку і гарантування економічної безпеки розглядаються в працях І. К. Вистрякова, О. О. Веклич, В. М. Гейця, Б. М. Данилишина, М. І. Долішнього, С. І. Дорогунцова, А. С. Лисецького, Л. Г. Мельника, В. С. Міщенко, В. В. Микитенко, Т. В. Пепи, А. В. Степаненка, М. А. Хвесика, Є. В. Хлобистова та ін. Істотний внесок у розвиток теорії державного регулювання розвитку регіонів зробили такі вітчизняні вчені, як: О. Ю. Амосов, С. О. Біла, В. Г. Бодров, М. П. Бутко, В. Є. Воротін, О. І. Дацій, А. О. Дегтяр, М. Х. Корецький, В. М. Мартиненко, Ю. О. Ульянченко та інші.

Установка завдання: визначити основні фактори забезпечення економічної безпеки в територіальному аспекті; провести аналіз і згрупувати різноманітності видів загроз фінансової безпеки в регіоні.

Загрози економічній безпеці регіону пов'язані зі зміною зовнішніх та внутрішніх елементів серед функціонування регіону, причому ймовірність реалізації загроз тим вища, чим більша її інтенсивність. З рівнем загроз безпеки пов'язана ситуаційна оцінка економічної безпеки, враховуючи, що загрози економічній безпеці в галузях матеріального виробництва регіону практично миттєво транспортуються в соціальну сферу регіону.

Звідси основні фактори забезпечення економічної безпеки в територіальному аспекті наступні:

- зміцнення міжбюджетних відносин у регіоні України;
- участь територіальних громад у формуванні загальноукраїнського ринку;
- вихід підприємств місцевого рівня на світові ринки;
- допомога з боку вищих державних органів влади в нейтралізації кризових ситуацій;

© Жовнірчик Я.Ф., 2009.

— підтримка виробничого апарату на рівні, що відповідає сучасним вимогам.

Достатньо закономірно, що при відсутності або помилковості регіональної політики, що проводиться державою та адміністрацією регіону, використання ресурсних можливостей регіону його виробничим комплексом не тільки не буде сприяти цілям розвитку регіону, але й може нанести йому прямий збиток та створити загрози його економічній безпеці.

Численність населення, його структура, відтворювальні та демографічні параметри, представлені кількісними показниками можуть служити індикаторами стану господарського комплексу території. У свою чергу, склад та рівень кваліфікації трудового потенціалу регіону здійснюють визначальний вплив на стан його економічної безпеки.

Розвиток української економіки носить яскраво виражений циклічний характер. Свого роду “генератором” циклічних інфляційних хвиль є підтягування внутрішніх цін до світових в умовах загального технологічного відставання та високої монополізації господарства.

Нормалізація цінкових та фінансово—вартісних пропорцій є імперативом корекції змісту економічної політики. Це припускає приведення відносних цін на товари та послуги та параметрів кредитно—грошової політики до більшої відповідності особливостям структури виробництва та наявних технологій, що призводить до підвищення стійкості та безпеки економіки.

Поточна кредитно—грошова політика в сутності впливає не на причини інфляції, а лише визначає пропорції між явними та неявними формами реалізації її накопиченого потенціалу. Це, між іншим, пояснює також зовнішній статистичний ефект узгодженості в динаміці рівнів інфляції та масштабів кредитної емсії, який помилково інтерпретується як ознака наявності різних причинно—наслідкових зв’язків між ними.

Одним із головних факторів фінансової нестабільності економіки є розрив у русі фінансово—грошових та товарних потоків. Регулювання тих і інших, будучи обома сторонами єдиного процесу управління розвитком господарського організму, підпорядковується своїм специфічним законам, ознакам погодження, приведення в систему товарних та грошових відносин є важливим макроекономічним завданням та запорукою стійкої нормалізації виробництва. Оскільки таке погодження повинно здійснюватися в ході безперервного та відносного автономного руху товарної та грошової маси, вона вимагає особливого мистецтва регулювання. Взаємозв’язок руху вартостей, їх матеріально—речових носіїв (товарів) та грошей (що виконують, як відомо, також функцію міри вартості) проявляється часто вкрай слабо. Хвиля спекулятивних угод, що перовинила вітчизняні товарний, фондовий та валютний ринки призвела до того, що капітал не уречевлений у засобах виробництва, породжував капітал з такою величезною природою, яка перекривала усі мислимі показники діяльності в матеріальній сфері, і в цій ситуації говорити про сталий розвиток не доцільно.

Сьогодні, як ніколи раніше, вирішення проблеми попередження та нейтралізації фінансових загроз безпеці — складних багатоплановий процес, який вимагає не вузьких спеціалістів (економістів, математиків, політологів, техніків), а людей з комплексним, філософським баченням ситуації та здатних ставити та вирішувати складні комплексні проблеми в галузі попередження та ліквідації загроз. Застосування традиційних методів аналізу дає зараз, як правило, недостатньо результатів, тому що розривається єдність існуючого навколо нас світу, що підпадає під усесторонній та глобальний вплив. Між тим, “небезпека” в сучасному світі стає комплексною. Тому нова нагальна вимога сучасної ситуації не тільки в Україні, але й в світі — використання нових технологій, виявлення та попередження загроз, а також факторів, що впливають на економічну безпеку та забезпечення стійкості.

Система економічних відносин регіонального рівня (асоційованого з рівнем регіону України) може розглядатися як система мезорівня в загальній ієрархичній схемі економічних відносин країни. Аналіз дозволяє зробити висновки про те, що в сучасних наукових дослідженнях системи економічних відносин мезорівня має місце дефіцит розробок у галузі соціально—економічних проблем забезпечення безпеки та стійкості.

У таких умовах очевидно, що усунення та нейтралізація дії загроз національним інтересам засобами створення умов забезпечення динамічного відтворювального процесу на регіональному рівні, служить визначальним фактором забезпечення цілісності соціально—економічного простору України, її безпеки та розвитку як складної міжрегіональної системи.

Необхідно враховувати, що негативні ситуації в національній безпеці України впливають кризові ситуації в регіонах, причиною чому є національний статус регіону та загрози економічної безпеки, прояви несталого розвитку економіки, розповсюджуючись на виробничо—фінансові зв'язки регіону, можуть охопити ареал, що переважає за своїми розмірами регіонів України.

Загальний підхід до визначення "ризик" складається з поняття міри небезпеки ситуації. Звідси, наприклад, фінансовий ризик може розглядатися як міра можливих фінансових втрат в умовах невпевності, при цьому ризик поєднує в собі як ймовірність неблагоприятної події, так і обсяг можливих втрат, пов'язаних з цією подією.

Ризик по відношенню до ймовірності є мірою можливості настання якихось подій. У цьому плані "ризик" та категорія "загроза", що використовуються в теорії безпеки, відмічаються як рівнем межі, так і якісним результатом його впливу на подальший стан соціально—економічних процесів.

Найбільш загальний підхід до визначення ризику виявляється в розумінні ризику як міри небезпечних ситуацій. Відповідно ризик розглядається як міра можливих втрат в умовах невпевності.

Ризик виступає як більш загальна міра по відношенню до ймовірності, що є мірою можливості настання якихось подій. Ризик поєднує в собі як ймовірність неблагоприятної події, так і обсяг можливих втрат, пов'язаних з цією подією.

Наприклад, нехай ймовірність банкрутства якого—небудь акціонерного товариства дуже висока, але якщо агент економіки не має вкладень в акції цього товариства, то його ризик в даній ситуації буде дорівнювати нулю.

Об'єктивною основою існування ризику є ймовірнісна природа багатьох економічних процесів, багатоваріантність відносин між суб'єктами фінансового ринку. Функціонування та розвиток складних систем, у тому числі економічних, описується за допомогою статистичних законів. Звідси випливає принципове утруднення (неможливість) детермінованого передбачення настання тієї чи іншої події, появи ризику та загострення загроз.

Цілісної теорії оцінки економічного ризику у вітчизняній науці немає. Проте слід зазначити, що останнім часом в економічній літературі почали з'являтися певні розробки в цьому напрямку.

Об'єктивною основою будь—якого ризику є поведінка людини. Коли говорять про ризик, то, як правило, можливий збиток розглядається як наслідок прийнятого рішення. Учасник ринку, використовуючи різноманітні фінансові інструменти, може сам в значній мірі визначити величину та структуру прийнятих ним ризиків. Ризиком на відміну від "загрози" можна управляти. Тому однією з головних задач теорії ризику є забезпечення в конкретних задачах вироблення набору правил та механізмів управління ризиком, а стосовно поняття загрози — її нейтралізація.

Дуже важливо, що поняття ризику — системне: "ризик узагалі" або його активної форми — "загрози узагалі" не буває. Використання як категорії ризику, так і категорії загрози можливе тільки відносно якоїсь системи. І величина ризику і загроз, саме їхнє поняття буде залежить від того, яку систему ми розглядаємо та який функціональний вплив вони справляють на них.

Будь—яка система, що знаходиться у стані рівноваги, є безпечною. Економічні системи, як правило, в нормальних умовах тяжіють до рівноваги, але постійно від нього відхиляються. Коли діючий механізми регулювання не забезпечують достатньо стійке функціонування системи, то можна вважати, що рівень їх безпеки недостатній та існує необхідність активного впливу на них з метою повернення до стійкого стану.

Концептуально загрози економічній безпеці пов'язані з наступними елементами: виявленням та оцінкою загроз та визначенням механізмів їхньої нейтралізації.

Оцінка загроз безпеці носить експертний ймовірнісний характер у силу

невизначеності багатьох негативних наслідків як дія об'єктивних факторів, так прийнятих господарських рішень. Нейтралізація загроз передбачає врахування можливих критичних, кризових соціально—економічних ситуацій з метою вироблення практичних заходів з їхнього послаблення та пом'якшення їхніх наслідків.

Аналіз та узагальнення видів загроз економічної безпеки дозволяє прийти до висновку про те, що вони стосуються фундаментальних основ життєдіяльності як суспільства в цілому, так і окремих сфер економіки.

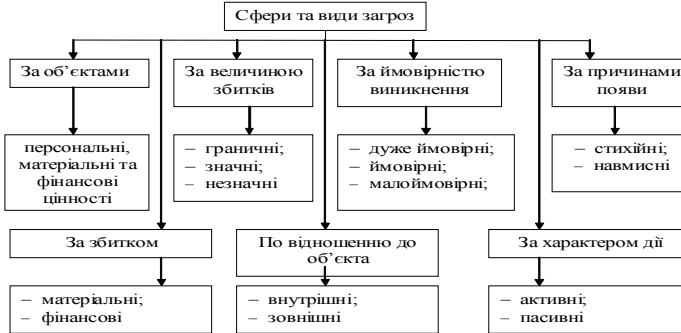
Виявлення загроз економічної безпеки та прогнозування їх наслідків доцільно здійснювати шляхом використання таких методів, як: моніторинг показників розвитку економіки; методи експертної оцінки; метод аналізу та обробки сценаріїв; метод багатомірного статистичного аналізу; методи оптимізації; експертні методи ситуаційного аналізу.

Очевидно, що необхідно виходити з основоположного постулату, що негативні явища у фінансових відносинах являють собою небезпеку, наносячи економіці реальний збиток, який виражається в падінні темпів розвитку, зниженні життєвого рівня населення. У зв'язку з цим фінансові загрози необхідно розглядати, як нам видається, як фактор, що створює небезпеку, що наносить збиток фінансовій системі та руйнує її як систему. І тут не можна все списувати на можливі об'єктивно існуючі фактори негативного характеру, що впливають на фінансово—ринкові відносини. Нарощування небезпеки, що супроводжується збільшенням шкоди, природно, призводить до переходу кількості в нову якість — до загрози. Небезпека та загроза — це однопорядкові категорії, але кількісно це різні явища, та визначення їх, а також заходи з нівелювання їхнього впливу є загальним предметом забезпечення безпеки та стійкості.

Практично появу небезпеки, яка виражається у фінансових втратах, можна розглядати як сигнал можливої появи загроз безпеки та збитків економіці. Природно, що сигнал означає лише потенційну загрозу фінансам країни, яка у випадку неприйняття відповідних заходів перетворюється в реальну загрозу і втрати для економіки країни. Виявляється, що необхідний ретельний аналіз та контроль за потенційними загрозами, враховуючи, що в практичній діяльності вони пов'язані з категорією ризику, що знижує інтерес до них з позиції забезпечення безпеки, так як в даному випадку ми маємо справу з процесами, що мають імовірнісний характер (рис. 1).

Різноманітність видів загроз фінансової безпеки обумовлює доцільність їхнього групування (класифікації за різними ознаками). Виявляється доцільним у доповнення до вже існуючих у літературі класифікацій загроз доповнити її такими ознаками як реальність загроз (реальні, потенційні), рівень загроз, характер впливу.

Рис. 1. Загальна класифікація загроз економічної безпеки регіону

Перший рівень класифікації реальність загроз пов'язаний з розподілом загроз з точки зору оцінки ймовірності їхньої появи. При цьому ми вважаємо необхідним звернути увагу, перш за все, на потенційні загрози, які, як правило, слабо прораховуються, а рівень загроз найчастіше є більш критичними.

Друга група — ранжування загроз залежно від їхньої значимості: глобальні, загальнодержавні, регіональні, локальні. В основу групування покладений масштаб наслідків (рівень збитків), який несуть ці загрози.

Третя група — прями та опосередковані загрози, пов'язані з характером впливу загрози на економіку та нанесення їй збитків.

Четверта група — первинні, вторинні, пов'язані з виділенням загроз залежно від характеру причинно—наслідкових зв'язків між ними та збитку, нанесеного первинною загрозою. При цьому виявляється чи тягне збиток ще й сполучені втрати в інших сферах (нестача фінансів призводить до збитків в соціальній сфері).

П'ята група — суб'єктивні, об'єктивні впливи, розподіл негативних впливів з причини їхнього виникнення. Основною причиною суб'єктивних впливів є усвідомлення шкідливої дії окремих людей або економічних суб'єктів, або ж неефективна робота окремих працівників. Об'єктивні впливи, пов'язані з обставинами непереборної сили або схожі з ними, по суті та джерелам виникнення обставин.

В основу уточненої та доповненої класифікації загроз фінансової безпеки покладені не тільки розподіл їх за групами залежно від різних ознак, але й підпорядкованість цих груп за їхньою значимістю для розвитку економіки. Даний підхід дозволяє виділити загрози, що є найбільшою загрозою для економічної системи. Використання даної класифікації дозволить здійснювати ранжування загроз, що має величезне практичне значення для органів управління з позиції виявлення та знепкодження причин найбільш шкідливих загроз. Запропонована класифікаційна система не є кінцевою, оскільки вона може бути розширена та конкретизована за рахунок введення додаткових ознак та виділення інших груп загроз, наприклад, зовнішніх та внутрішніх, короткотермінових та довготермінових тощо.

Поява загроз економічної безпеки з боку процесів дестабілізації соціально—економічної системи вимагає відповідної оцінки та масштабів, а також внутрішніх та зовнішніх факторів, що впливають на цей процес та вироблення заходів щодо зниження рівня загроз національної безпеки країни.

Ключовою проблемою є забезпечення стійкого стану економіки, що є основою продуктивного та ефективного функціонування фінансових та організаційно—економічних інструментів. Це вимагає переходу до спокійного, поточного регулювання відносин в режимі “прийняття антикризових заходів”, що породив феномен функціонування економіки в умовах крайньої непевності, до вироблення та реалізації економічної політики на основі довготермінової стратегії та жорсткого законодавчо—правового регулювання.

Аналіз показує, що з ряду позицій продовжуються деструктивні, кризоутворюючі процеси у функціонуванні національної фінансово—економічної системи, що призводять до послаблення регулювання економічних відносин, виведення домінуючих обсягів фінансово—грошових потоків зі сфери організаційного обертю.

Отже, визначено, що економічна безпека регіону безпосередньо пов'язана з його фінансово—економічною стійкістю, служить базою економічного благополуччя регіону. Усунення та нейтралізація дії загроз національним інтересам на регіональному рівні, служить визначальним фактором забезпечення цілісності соціально—економічного простору України, її безпеці та сталому розвитку.

Список використаних джерел

1. Біла С. О. Інноваційна модель структурної трансформації як перспектива економічного зростання в Україні / С. О. Біла // Україна в XXI столітті: концепції та моделі економічного розвитку. — Львів, 2000. — Ч. 1. — С. 118—120.
2. Гець В. М. Передумови зростання економіки України : доповідь на засіданні Круглого столу “Національна програма забезпечення економічної безпеки в контексті стратегії соціально—економічного розвитку України” 1 листопада 2000 р. [Електронний ресурс] / Національний інститут українсько—російських відносин при Раді національної безпеки і оборони України. — Режим доступу : http://www.niurr.gov.ua/ukr/conference/krug_stil_nov_2000/geets.htm.

3. *Лендел М.* Нові інституційні механізми регіонального розвитку в Європі / М. Лендел // Державне управління. Регіональні студії. — 2005. — № 1. — С. 18—27.
4. Моніторинг принципів моделювання економічної рівноваги і товарно-грошового механізму функціонування економіки України з позицій її регіонального розвитку / [А. О. Морозов, В. Л. Косолапов, С. І. Суперсон та ін.] // *Мат. машини і системи.* — 2004. — № 3. — С. 75—88.
5. Регіональна політика і механізми її реалізації / За ред. М. І. Долішнього. — К. : Наук. думка, 2003. — 503 с.
6. *Снігова О. Ю.* Перспективні напрями наукових досліджень забезпечення регіональної безпеки / О. Ю. Снігова // Соціально—економічні дослідження в перехідний період. [зб. наук. пр. Регіональна політика: досвід Європейського Союзу та його адаптація до умов України]. — Вип. XLIII. — [Ч. I]. — Львів, 2003. — С. 412—419.

Надійшла до редакції 24.05.2009
Рекомендована до друку 19.06.2009

